

Valtteri Vento

Linnavuoret ja Linnamäet jälkinä menneisyydestä?

Borgberg och Borgbackar som spår av det förflutna?

Enligt nuvarande forskningsläge har det funnits en fornborg vid en tredjedel av platser kallade Borgberg (Linnavuori) och en femtedel av platser kallade Borgbacke (Linnamäki) i Finland. Man finner upphöjningar med dylika namn i närheten av kända järnålders boplatser. Borgberg och Borgbackar ligger ofta i närheten av andra på samma sätt namngivna höjningar, men i förhållande till varandra på olika områden. Möjligtvis har de fått sina namn av två olika kulturer.

Nimenantajan kannalta paikannimellä on aina ollut tarkoitus. Ne ovat tietyn kulttuurimuodon piirissä tietynä aikana syntyneitä ja ne perustuvat aina kieliyhteisön käyttämiin nimimalleihin (Ainiala et al. 2008: 64, 39). Paikannimitutkimus on muinaislinnojen tutkimuksessa yksi varhaisimpia menetelmiä ja se tarjoaa tutkimukseen yhä uusia näkökulmia (ks. esim. Ruohonen 2016). Mahdollisuudet paikannimien laajaan ja tehokkaaseen läpikäyntiin digitaalisin menetelmin ovat nykyään myös toista kuin 1800-luvun lopulla, jolloin Eino Leinon veli O. A. F. Lönnbohm kävi Muinaismuistoyhdistyksen paikannimikokoelmaa läpi, etsien Linna-nimiä Suomen muinaislinnoista väitöskirjaansa kirjoittaneelle Hjalmar Appelgrenille.

Muinaislinnat ovat korkean ja jyrkkärinteisen mäen tai harjun päälle rakennettuja puolustusvarustuksia, ennen varsinaisten linnojen aikaa. Muinaislinnoja kutsutaan suomessa usein linnavuoriksi. Ne olivat Euroopassa tyypillisiä pronssi- ja rautakauden puolustusratkaisuja aina 1400-luvulle saakka (Haggrén et al. 2015: 360). Linnoitusten paikoiksi valikoitui vaikeapääsysisiä ja helposti puolustettavia kohoumia, joista oli usein hyvä näkyvyys laajalle alueelle. Niiden varustuksiin ja valleihin käytettiin yleensä sijaintipaikasta saatavilla olevia materiaaleja, kuten ki-

veä tai maata. Muinaislinnoista nykypäivään asti muistuttamaan jääneet kiviset vallit ovat ilmeisesti toimineet monissa tapauksissa puisten rintavarustusten perustuksina, sekä erilaisten arkkurakenteiden tukena. Muinaislinnat ovat kuitenkin erittäin heterogeeninen muinaismuistoryhmä. Ne ovat saattaneet olla nopeasti rakennettuja, tilapäisiä varustuksia, mutta niillä on myös saattanut olla pysyvä miehitys, sekä asutusta. Baltian tunnetut linna-asuinpaikkakompleksit olivat paikallisten päälliköiden asumuksia ja Suomenlahden eteläpuolella itämerensuomalaisten ja balttilaisten paikalliset johtajat pitivät muinaislinnoista käsin valtaa alueellaan. (Haggrén et al. 2015: 291, 317.) Niitä on käytetty mahdollisesti myös kaupankäynnin paikkoina sekä osana merkkitulijärjestelmiä. Esimerkiksi Vuoksen varrella Karjalassa sijaitseva Tiurinlinna on nimensä puolesta (ehkä johdannainen vanhasta skandinaavinimestä *Diur*) voinut olla viikinkien vanha idäntien tukikohta ja näin liittynyt keskeisesti kaupankäyntiin (Kepsu 2018: 57, 461).

1200-luvulla kirjoitettu aikalaiskuvaus, Henrikin Liivinmaan kronikka, antaa värikään kuvan muinaislinnojen käytöstä Baltiassa. Kronikan kuvauksessa erilaisia linnoja on paljon ja niistä puhutaan usein monikossa. Kronikassa saksalaiset valitsivat itselleen

panttivankeja ”...*kustakin semgallien linnasta yhden...*” ja Viron Läänemaalla sijaitsevan Soontaganan alueella ristiretkeläisten mainitaan polttaneen neljä linnaa yhden sotaretken aikana. Kronikka myös kuvaa kuinka linnavuoria hylättiin ja varustettiin tarpeen mukaan aina uudelleen. Vanhoja pakanoiden linnoja saatettiin myös purkaa ristiretkeläisten uusien linnojen tieltä. Kronikan kuvauksissa muinaislinna on usein ensisijainen pakopaikka, mutta myös metsiin paettiin. Talvella saatettiin hyökkääjää paeta puolestaan meren jälle. Kronikan kuvauksessa metsät eivät kuitenkaan olleet pakopaikkoina kovin turvallisia. Niihin rakennettiin ansoja ja metsään paenneita etsittiin uutterasti, kronikan kuvauksen perusteella myös varsin tuloksekkaasti. Toisaalta kronikka kertoo kuinka tilanteen niin vaatiessa, linnoista saatettiin paeta ristiretkeläisiä myös metsään turvaan. (Kahlos & Sarasti-Wilenius 2003.) Muinaislinnojen käyttö on kronikan perusteella ollut monipuolista ja tilannekohtaista. Itämeren alueen heimojen erilaiset mäkilinnat olivat kuitenkin vielä 1200-luvulla keskeinen yhteisöjen turvallisuuden tuoja, vaikkakin niiden merkitys saksalaisten Itämerelle tuomien uusien teknologioiden, kuten katapulttien ja varsijousien, yleistäessä pieneni.

Kolmasosa Suomen Linnavuori-nimisistä kohoumista ja viidesosa Linnamäki-nimisistä kohoumista on nykytiedon valossa ollut jossain vaiheessa historiaansa muinaislinnan paikkana, tai muusta syystä varustettu. Suomen ja luovutetun Karjalan Linnavuori- ja Linnamäki-nimiset kohoumat sijaitsevat pääpiirteittäin rautakauden asuinalueilla ja niiden ympäristössä. Ne sijaitsevat usein myös lähellä muita samoin nimettyjä kohoumia, mutta kuitenkin toisiinsa nähdessä omilla alueillaan.

Tässä artikkelissa selvitetään Linnavuori- ja Linnamäki-nimisten kohoumien maantieteellistä sijaintia, yhteyttä muinaislinnoihin, linna-sanan historiaa, sekä pohditaan näiden kohoumien nimeämisaikakohtaa. Kohoumat ovat valikoituneet tarkastelun kohteeksi siitä syystä, että Suomen tunnetut muinaislinnat lähes poikkeuksetta sijaitsevat kohoumilla, muuta maastoa korkeammalla.

Linnavuori- ja Linnamäki-nimiset kohoumat paikanniminä

Monet Linnavuori- ja Linnamäki-nimiset kohoumat ovat nähtävyyksiä jo topografiansa vuoksi ja ne ovat olleet alueen asukkaiden tiedossa ja käytössä kivikaudelta asti. Esimerkiksi Kannuksen Linnavuorella Taipalsaarella on löydetty rautakautiseksi tulkittu varustuksen perustus, sekä myös kalliomaalaus. Kapatuorian Linnavuoren kaivauksissa on puolestaan löydetty puisten varustusten jäännöksiä ja 700–1000-luvuille ajoittuvien hopearahojen katkelmia, mutta myös tuhansia kvartsi-iskoksia ja kymmenittäin mesoliittisia viisto- ja poikkiteräisiä nuolenkärkiä. (Kulttuurirympäristön palveluikkuna 28.10.2018.) Ainaakin kymmeneltä tunnetulta muinaislinnan paikalta on kerätty myös kivikautisia löytöjä (Taavitsainen 1990: 132).

Syitä linna-nimeen voidaan etsiä monelta suunnalta. Paikannimet voivat liittyä paikan muotoon tai muihin ominaisuuksiin. Esimerkiksi mahdollisesti saviastiaa alun perin tarkoittanut paikannimi *Pata* (Saarnisto: 2003) viittaa Kiviniemen (1990: 147) mukaan usein juuri paikan muotoon. Sama logiikka voi joissain tapauksissa päteä myös Linna-alkuisiin kohoumiin, jotka topografialtaan muistuttavat toisiaan ja ovat usein jyrkkärinteisiä. Näin voidaan olettaa olevan tilanne erityisesti sellaisten suurten, jyrkkärinteisten Linnavuorien ja -mäkien kohdalla joiden puolustuskäytöstä ei ole löytynyt jälkiä tai jotka sijaintinsa tai pelkän laajuutensa takia olisivat olleet vaikeita varustettavia ja puolustettavia suurellekin joukolle ja pakopaikkoinakin kehoja.

Joillakin Linnavuorilla on luolia, joita tiedetään historian saatossa käytetyn suojapaikkoina. Esimerkiksi perimätiedon mukaan Isovihan aikana 1700-luvun alussa Ruokolahdella Etelä-Karjalassa sijaitsevan Lassilan Linnavuoren onkaloissa oli ollut piilossa 40 kyläläistä (toim. Siitonen 1983: 109), mikä on saattanut olla syy paikan nimeämisen taustalla. Toisaalta esimerkiksi Sulkavan (Pisamalahden) Linnavuorella, jota on pidetty myös kolonisaatiossa hyödynnettynä erämaalinnoitukseksi (Taavitsainen 1990: 138), on varustusten jäänteitä, mutta myös luolia. Antrean

Sokanlinnaa luovutetun Karjalan alueella pidetään puolestaan nimestään huolimatta pikemminkin luolastona kuin muinaislinnana (Uino 1997: 213). Henrikin Liivinmaan kronikka mainitsee Viron harjumaalaisilla olleen tapana paeta maanalaisiin luoliin ja vuonna 1220 jopa tuhat ihmistä olisi paennut ristiretkeläisiä niihin (Kahlos & Sarasti-Wilenius 2003: 199). Näin ollen kyseiset paikannimet olisivat Eero Kiviniemeä tulkiten (1990: 12) leksikaalisesti monitulkintaisia, eli niiden nimeämisperusteen taustalla voi olla useampia käyttötarkoituksia. Paikannimet myös muuttuvat ja katoavat ajan saatossa yksilön tarpeiden ja elinympäristön muuttuessa. Nimien kieliasu, semanttinen sisältö ja nimeämissyy voivat myös vaihtua (Ainiala et al. 2008: 77, 97). Toisaalta luonnonpaikoista on saattanut historian saatossa tulla kulttuuripaikkoja ja päinvastoin. Paikalle mahdollisesti syntynyt uusi yksilöinnin tarve synnyttää puolestaan taas uusia paikannimiä. (Kiviniemi 1990: 36–37.)

Linnavuoret ja Linnamäet ovat joissain tapauksissa Kiviniemeä (1990: 35–36) mukaillen myös maantieteellisiä kiintopisteitä, joiden pohjalta niiden ympäristön paikkoja on nimetty. Niiden lähistöltä saattaa löytyä esimerkiksi Linnapeltoja tai Linnasoita. Jukka Korpela on tarkastellut, minkälaista muinaiskohteista kertovaa nimistöä esiintyy neljän tunnetun muinaislinnan, Taipalsaaren Turasalonsalon, Mikkelin Sairilan, Sulkavan Pisamalahden, sekä Puumalan Ihantsalon muinaislinnan lähistöllä. Näistä muinaislinnoista kolme sijaitsee Linnavuori-nimisellä kohoumalla. Ukko-, paha-, ja kala-nimiä havaittiin kaikkien läheltä, kuten myös lappalaisiin viittaavaa nimistöä. Edellä mainittujen Linnavuorten kesken on kuitenkin nimistöllisesti suuriakin eroja. Tutkittujen neljän linnavuoren lähistöllä havaittu nimistö ei Korpelan mukaan eroa ratkaisevasti hänen samassa yhteydessä tutkiemiensa kuuden muinaisen asuinpaikan nimistöstä. (Korpela 2009.)

Linna-sanan etymologia ja ikä

Suomen kielen sanalla *linna* on vastine kaikissa itämerensuomalaisissa kielissä. Esimerkiksi karjalan *linna* ('linna, linnoitus; kaupunki') ja vatjan *lidna* ('kaupunki') vastaavat suomen linna-sanaa. Itämerensuomesta sana on lainautunut myös saameen, jossa sana *ladni* merkitsee linnaa. Linna-sanan kantasuomalainen muoto on ollut *litna. Sanan kaukaisempi alkuperä on kuitenkin hämärän peitossa. Sitä on arveltu kantagermaaniseksi lainasanaksi, mutta oletus on epävarma. Useimpien itämerensuomalaisten kielten linna-sanana merkitys on 'kaupunki' (esim. viron *linn*). Merkitys 'linna' on kuitenkin alkuperäisempi kuin 'kaupunki'. Keskiajalla monet kaupungit syntyivät linnan yhteyteen ja monet kaupungit olivat muurin ympäröimiä, mikä selittää merkityksenmuutoksen 'linna' > 'kaupunki'. Sama merkityskehitys on tapahtunut germaanisten kielten sanassa *borg/burg*, mikä on voinut toimia esikuvana myös suomen lähisukukielissä tapahtuneelle samaiselle merkityksen muutokselle. Koska sana *linna* todella esiintyy myös monien maankohoumien nimissä, on mahdollista, että sanan *linna* alkuperäisin merkitys on ollut juuri '(linnoitettu) mäki'. (Heikkilä 2017.)

Virossa *linn*-sanaa on käytetty keskiajalta lähtien suomen kaupunki-sanaa vastaavana. Suomessa linna-sana on kuitenkin säilyttänyt alkuperäisen merkityksensä, ehkä pohjoisgermaanista lainatun kaupunki-sanana myötä. Virossa sana *linn* yhdistyy myös usein sanan *mägi* kanssa *linnamägi* -nimen muodossa, mutta myös muiden etuliitteiden kanssa, kuten *Alulinn*, *Palalinn* ja *Pajulinn*. Virossa sana *linn* on alun perin todennäköisesti merkinnyt linnoituksen paikkaa. Näistä mahdollisesti vaatimattomistakin varustuksista ei ole kuitenkaan jäänyt mitään jälkeä. Linnamägiä on Virossa pidetty epävarmoina muinaislinnojen paikkoina. (Tõnisson 2008: 24–25.)

Ruotsin kielen sanalla *borg* ei toki ole mitään etymologista yhteyttä suomen kielen linna-sanana kanssa, mutta niiden merkitys ja merkityksessä ajan kuluessa tapahtunut muutos ovat samankaltaiset. Eri germaanisten kielten linnaa ja usein myös kaupunkia

merkitsevät sanat *borg* ja *burg* kuuluvat etymologisesti yhteen. Niiden vanhin tunnettu merkitys on ollut 'linnoitettu paikka'. On melko todennäköistä, että germaanisten kielten sanat *berg* 'vuori; maankohouma' ja *borg* 'linna' kuuluvat etymologisesti yhteen (vrt. linna-sanana mahdolliseen alkumerkitykseen '(linnoitettu) mäki'). (Heikkilä 2017.)

Itämerensuomesta on erotettavissa kolme ajallista kerrostumaa siinä, kuinka *linna*-sanana kantamuodossa *litna* esiintynyt äänneyhtymä *t + nasaali (esim. *n*) niissä kehittyi. Vanhinta kerrostumaa edustaa sana *vannoa* < varhaiskantasuomen *vatnotak (> pohjoissaamen *vuordnut* 'vannoa'), jossa *tn > *nn* koko itämerensuomessa. Toiseksi vanhimmassa kerrostumassa niin ikään *tn > *nn* suomessa, muttei kaikissa itämerensuomalaisissa kielissä; esim. suomen *linna*, mutta vatjan *lidna* ja eteläviron *liin* (< kantasuomen *litna). Nuorimmassa kerrostumassa suomen länsimurteissa *t* + nasaali > vokaali + nasaali; esim. *lotma* 'notko, laakso, painanne' > *loima* (esim. *Loimaa*). Sana *linna* kuuluu näistä kolmesta keskimmäiseen kerrostumaan. Linna-sanana kaikki itämerensuomalaiset kielet, muttei etäsukukieliä kattava levikki viittaa sanan melko korkeaan ikään. Jo kantasuomessa esiintynyt sana *linna* palautuu varmasti rautakauteen, mutta tuskin pronssikauteen asti. (Heikkilä 2017.)

Kiviniemi (1990, 39) olettaa merkittävien paikkojen, kuten esimerkiksi mäkien saaneen nimen hyvin varhain. Kuten edellä on todettu, joidenkin linnavuori-nimisten kohoumien luota on tehty kivikautisia löytöjä ja joistain paikoista on löytynyt myös kalliomaalauksia. Kiviniemen mukaan (1990, 175) mäkien kohdalla yleisimpiä yksilöntiperusteita ovat sijainnin lisäksi paikalla oleva rakennus, rakennelma, kasvillisuus tai paikan ominaisuus. Maastonimistä suurin ryhmä liittyykin maankohoumiin (Kiviniemi 1990, 51). Sanan perusosana *mäki* on selvästi yleisin yleistermi luonnonpaikoissa (Kiviniemi 1990, 62, 176). Puolestaan kaikista vuori-nimisistä maankohoumista yksi yleisimmistä paikannimistä on Linnavuori (Kiviniemi 1990: 177). Vuori-sana periytyy jo kantaauralasta, kun taas mäki on

itämerensuomessa tuntematonta alkuperää (Jaakko Häkkisen kommentti 8.6.2018).

Linnavuoret ja Linnamäet karta-aineistossa

Maastokartat muodostavat Suomessa keskeisen paikannimiaineiston. Peruskartoituksen maanmittauslaitos käynnisti 1947 ja tämän jälkeen maanmittarit ovat selvittäneet alueiden paikallisväestöltä luonto- ja viljelyskohdeiden nimistöä. Tämä aineisto on kerätty Kansalaisen karttapaikkaan. (Ainiala et al. 2008: 49.) Linnavuori- ja Linnamäki-nimisten kohoumien maantieteellistä jakautumista selvitettiin Kansalaisen karttapaikan sekä Paikkatietoikkunan (www.paikkatietoikkuna.fi) avulla. Paikkatietoikkuna on Maanmittauslaitoksen ylläpitämä julkinen, kaikille avoin ja maksuton verkkosivusto, jonne on koottu paikkatietoa. Paikkatietoikkunan Karttaikkunassa on käytettävissä yli 1000 karttatasoa yli 50 organisaatiolta. Paikkatietoikkunan avulla saa kattavan näkymän tietyn nimistön maantieteelliseen jakautumiseen Suomessa. Paikkatietoikkuna erittelee paikannimet myös tyyppin mukaan. Muinaislintojen sijaitessa usein ympäristöään korkeammalla on aineistosta valittu kohoumat, joiden nimessä esiintyy sana linna. Paikkatietoikkunan kautta on mahdollista selvittää paikannimien lisäksi myös maastonkohdan topografia rinnevarjosteen avulla, jolloin alueen kasvillisuus ei näy kuvassa. Luovutetun Karjalan Linnavuoret ja Linnamäet on selvitetty Maanmittauslaitoksen karjalankartat.fi -palvelun avulla, jossa paikkatietoja voi hakea paikan nimen perusteella. Nimien suhdetta muinaislintoihin on selvitetty Museoviraston ylläpitämän Kulttuuriympäristön palveluikkunan (www.kyppi.fi) avulla. Se sisältää viraston arkistoon, rekistereihin ja kokoelmiin tallennettua tietoa arkeologisesta kulttuuriperinnöstä ja rakennetuista kulttuuriympäristöistä.

Taulukko 1. Suomen Linna-alkuiset kohoumat, joilta on löytynyt jälkiä muinaislinnasta.

Toponyymi	Määrä (kpl)	Kulttuuriympäristön palveluikkunaan rekisteröidyt kohoumat, joiden käyttö muinaislinnana todennäköinen (kpl)	Kulttuuriympäristön palveluikkunaan rekisteröidyt kohoumat, joiden käyttö muinaislinnana on epäselvä tai epätodennäköinen (kpl)	Todennäköisenä muinaislinnan paikkana pidettävien kohteiden osuus kaikista samannimisistä paikoista
Linnavuori	53	17	13	32 %
Linnämäki	34	7	7	21 %
Linnanmäki	35	4	4	11 %
Linnakallio	12	3	1	20 %
Linnanvuori	3	2	0	67 %
Linnankallio	3	1	0	30 %
Linnankukkula	2	1	0	50 %
Linnasmäki	2	1	1	50 %
Linnaanvuori	1	1	0	100 %

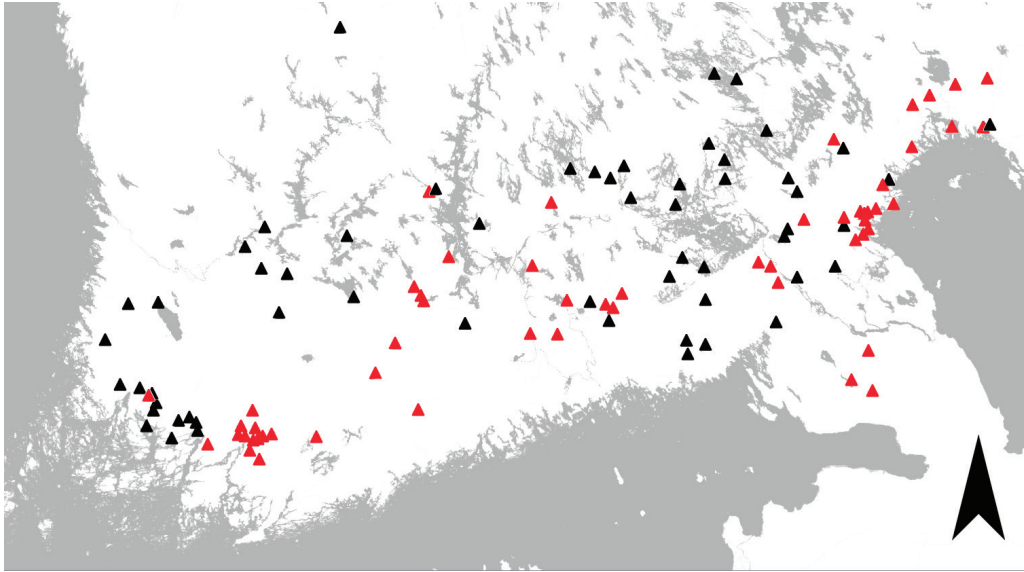
Linna-alkuisten kohoumien määrä, linna-sanan muunnelmät, sekä niiden suhde tunnettuihin muinaislinnan paikkoihin

Samasta paikannimestä voi olla useita erilaisia muotoja ja nimessä on voinut tapahtua rakenteen muuttuminen. Lisäksi samasta nimestä voidaan käyttää rinnakkain useampaa eri muotoa. Haukijärvenvuori voi ajan saatossa lyhentyä muotoon Haukivuori tai Hailuoto pelkästään muotoon Luoto. Nimiin on saatettu myös lisätä selventävä perusosa. Valkeinen-niminen lampi on saattanut päätyä muotoon Valkeisenlampi. Paikannimestä voi myös olla käytössä rinnakkaisia nimiä. Likovuoren rinnalla voidaan esimerkiksi puhua Likokalliossa. Näissä tapauksissa paikalliskäytössä sanojen perusosat ovat synonyymeja. (Ainala et al. 2008: 110–112.) Nimi on myös saattanut siirtyä ajansaatossa alkuperäisestä kohteesta lähiympäristöön. Esimerkiksi Salon Karjaskylän kaakkoispuolella sijaitseva Linnamäen nimi on mahdollisesti siirtynyt sille viereiseltä Silpasmäeltä, jolta Turun yliopiston arkeologit Janne Rantanen ja Jasse Tiilikkala löysivät muinaislinnan jäänteitä vuonna 2017 (Kulttuuriympäristön palveluikkuna 14.11.2018). Varsinaiselta Linnamäeltä ei ole tehty muinaislinnaa viittaavia löytöjä.

Linnavuori- ja Linnämäki-nimisiä kohoumia on linna-alkuisten sanojen eri muunnelmista määrällisesti Suomessa eniten (taulukko 1). Niminä harvinaisemmilla linnaan viittavilla paikannimillä on kuitenkin myös yhteys muinaislinnoihin. Näitä ovat esimerkiksi Linnanmäki (4/35), Linnakallio (3/12), Linnankallio (1/3) ja Linnasmäki (1/2). Sulussa on esitetty Kulttuuriympäristön palveluikkunan tietojen perusteella todennäköisten muinaislinnojen määrä kaikkien vastaavan nimisten kohoumien joukossa. Lähes kaikilla edellä mainituilla paikoilla on todennäköisten muinaislinnojen lisäksi myös epäselviä tapauksia. Linnaanmäki (2 kpl), Linnovuori (1 kpl), Linnoisvuori (1 kpl) ja Linnomäki (3 kpl) -nimisiltä kohoumilta ei ole puolestaan löydetty merkkejä muinaisesta käytöstä, tai niitä ei ole etsitty.

Linna-alkuisia paikannimiä ja sen muunnoksia löytyy myös saarilta ja saari-nimisiltä paikoilta. Niiltä merkkejä muinaisesta linnoituskäytöstä on myös löytynyt, mutta vähemmän. Näitä ovat Linnasaari (saari) (1/25), Linnasaari (kohouma) (0/3), Linnosaari (1/4), Linnonsaari (0/2), Linnanluoto (1/1) sekä Oulun Linnansaari (1/11), jossa sijaitsee Oulun linna. Linna-loppuisia kohoumia Suomessa on vain 14, mikä on suhteellisesti vähäinen määrä verrattuna linna-alkuisiin

Kuva 1. Suomen ja luovutetun Karjalan Linnavuori- ja Linnamäki-nimiset kohoumat. Linnavuoret merkitty mustalla ja Linnamäet punaisella. Kuvassa ei näy Lapinlahdella Pohjois-Savossa sijaitseva yksittäinen Linnamäki.

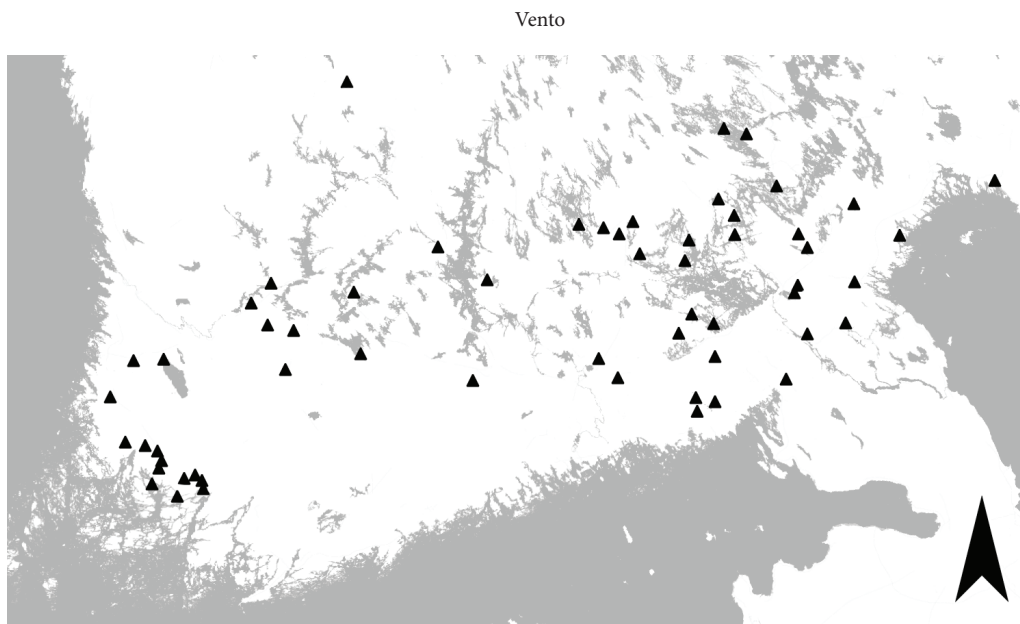
paikannimiin. Näistä kaksi (Teponlinna, Hämeenlinna ja Unikonlinna, Janakkala) on tulkittavissa todennäköisiksi muinaislinnan paikoiksi kahden (Palvaanlinna Hämeenlinnassa ja Pirunlinna Lempäälässä) kohouman ollessa epäselviä muinaislinnan paikkoja. Loppuja 10 paikkaa ei ole havaittu muinaisjäänöksiksi, tai niitä ei ole tutkittu. (Paikkatietoikkuna ja Kulttuuriympäristön palveluikkuna 25.10.2018.)

Linnavuori- ja Linnamäki-nimisten kohoumien maantieteellinen sijainti

Linnavuori- ja Linnamäki-nimiset kohoumat sijaitsevat kahta poikkeusta lukuun ottamatta eteläisessä Suomessa, sekä luovutetun Karjalan alueella pääasiassa Laatokan luoteisrannalla (kuva 1). Niitä ei kuitenkaan löydy lainkaan Uudenmaan rannikolta. Linnavuoret ja Linnamäet sijaitsevat pääsääntöisesti omilla alueillaan, lähellä toisia samannimisiä kohoumia. Ainoastaan kolmella alueella Linnavuori- ja Linnamäki-nimiset kohoumat sijaitsevat aivan vierekkäin, noin kilometrin päässä toisistaan. Nousiaisissa Linnamäki ja

Linnavuori sijaitsevat 1,3 kilometrin etäisyydellä toisistaan, ja aivan Taavitsaisen väitöskirjassaan vuonna 1990 käsittelemän Päijälän Linnavuoren vieressä 800 metrin päässä sijaitsee Linnamäki. Kolmas tapaus on luovutetussa Karjalassa Pitkärannasta hieman pohjoiseen Koirinojalla, jossa Linnavuori- ja Linnamäki-nimiset kohteet sijaitsevat 1,1 kilometrin päässä toisistaan. Sanojen jonkinlaisesta kansankielisestä yhteydestä toisiinsa voi kertoa se, että Salon Pohjankylällä sijaitsevan Linnamäen juurella sijaitsee talo, jonka nimi on Linnavuori.

Useissa tapauksissa enintään 20–25 kilometrin säteellä Linnamäistä sijaitsee muita Linnamäkiä ja vastaavasti Linnavuorien läheisyydessä muita Linnavuo-ria. Linnavuorien ja Linnamäkien voi nähdä sijaitsevan usein ryppäissä tai epäsäännöllisissä ketjuissa, joissa kohoumien väli vaihtelee. Ainoastaan kuusi Linnavuorta, eli noin kymmenesosa kaikista Linnavuorista sijaitsee luovutetun Karjalan puolella. Vastaavasti Linnamäet ovat keskittyneet Salon ja Kurkijoen seudulle. Salon ympäristössä 11 Linnamäki-nimistä kohoumaa sijaitsee 15 kilometrin säteellä kaupungin

Kuva 2. Suomen ja luovutetun Karjalan Linnavuori-nimiset kohoumat.

nykyisestä keskustasta. Kurkijoesta 20 kilometrin säteellä sijaitsee puolestaan 11 Linnamäki-nimistä kohoumaa.

Linnavuori-nimiset kohoumat

Suomessa on Maanmittauslaitoksen Paikkatietokannan tietojen mukaan 53 Linnavuori-nimistä kohoumaa (kuva 2). Karjalan karttapalvelun mukaan luovutetussa Karjalassa niitä on kuusi. Linnavuorten voidaan nähdä jakaantuvan pääasiassa kolmelle alueelle: Varsinais-Suomeen Paimionlahden länsipuolelle, Hämeeseen, sekä Kaakkois-Suomen alueelle. Ne ovat suhteellisen yleisiä läntisessä Varsinais-Suomessa ja hajanaisesti Kaakkois-Suomen alueella. Näiden alueiden välillä sekä luovutetun Karjalan alueella niitä sijaitsee kuitenkin suhteellisen vähän ja Karjalankannaksella ei lainkaan.

Linnavuori-nimellä ja muinaisella linnokäytöllä on havaittavissa yhteys: noin kolmasosa (17 kpl) Suomen Linnavuorista pidetään Museoviraston Kulttuuriympäristön palveluikkunan tietojen perusteella muinaislinnan paikkana. Palveluun merkittyjä, mutta epävarmoja muinaislintojen paikkoja kaikkiaan Linnavuorista on neljännes. Jäljellä jääviä

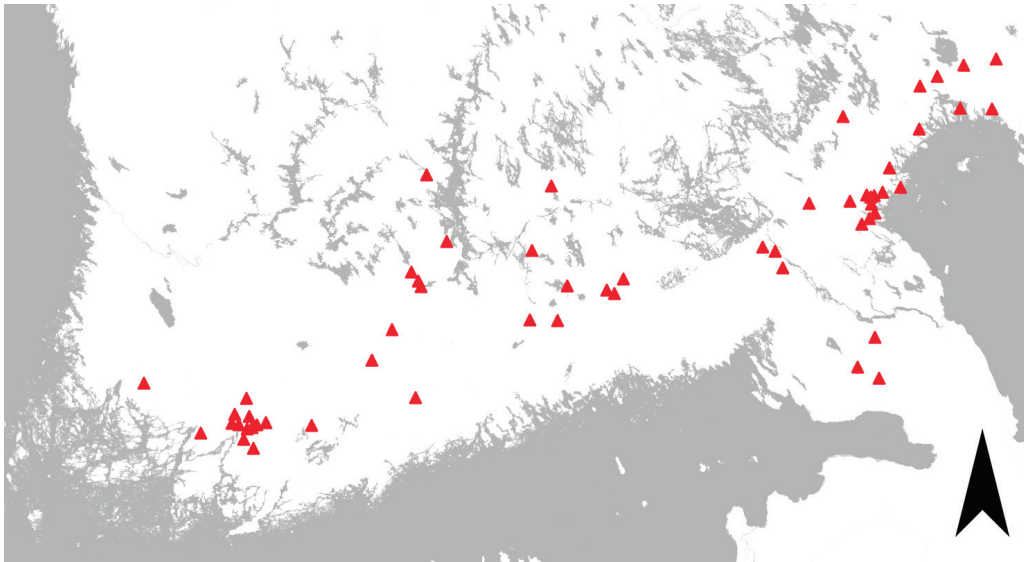
23 Linnavuori-nimistä kohoumaa ei ole kirjattu Kulttuuriympäristön palveluikkunaan, joten niiden tutkimustilanne ei ole tiedossa. Topografialtaan ne kuitenkin pääsääntöisesti vastaavat muita Linnavuori-nimisiä kohoumia.

Tunnettuihin muinaislintoihin verrattuna Linnavuori-nimisillä kohoumilla on kuitenkin alueellisia eroja. Erityisesti tämä näkyy Hämeenlinnan seudulla, jolta on tunnistettu useita muinaislintoja, mutta Linnavuoria alueella on niukasti. Ainoastaan varmana muinaislinnan paikkana pidetty Linnavuori Tenholassa (Tenholan Linnavuori) sijaitsee alueella. Toisaalta seudulla ei myöskään sijaitse juurikaan Linnamäki-nimisiä kohoumia.

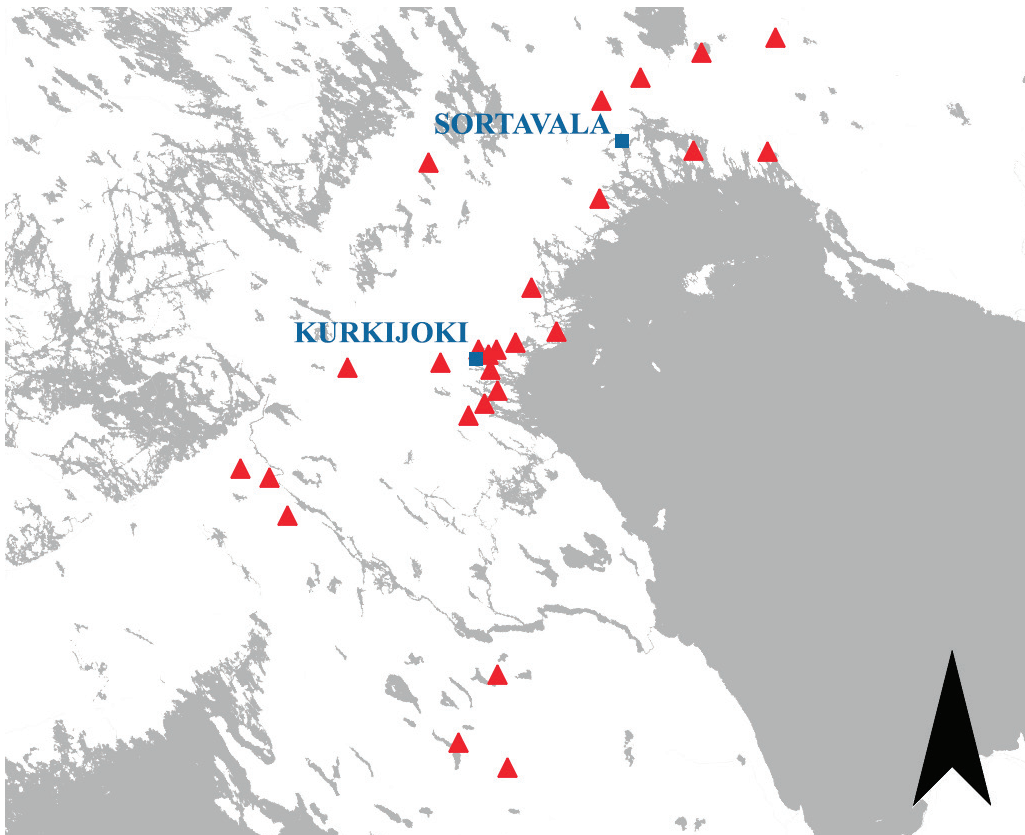
Linnamäki-nimiset kohoumat

Linnamäki-nimiset kohoumat sijoittuvat keskimäärin etelämmäksi ja idemmäksi kuin Linnavuoret (kuva 3). Linnamäet sijaitsevat pääasiassa Salon ja Kurkijoen seudulla. Ainoastaan Salossa ne sijaitsevat meren rannikolla. Näiden alueiden välillä niitä sijaitsee myös Hämeessä ja Kouvolan lähistöllä. Toisin kuin Linnavuoria, Linnamäkiä ei sijaitse lainkaan Tampereen tai Etelä-Savon alueella. Karjalas-

Linnavuoret ja Linnamäet jälkinä menneisyydestä?

Kuva 3. Suomen ja luovutetun Karjalan Linnamäki-nimiset kohoumat. Kuvasta on rajattu pois Pohjois-Savossa Lapinlahdella sijaitseva Linnamäki.

Kuva 4. Luovutetun Karjalan Linnamäki-nimiset kohoumat.

sa Linnamäet sijoittuvat Laatokan pohjoispuolelle, Vuoksen pohjoispäähän, sekä kannakselle, Vuoksen eteläpuolelle.

Suurinta osaa Suomen 34 Linnamäki-nimisestä kohoumasta ei löydy Kulttuuriympäristön palveluikkunasta merkittynä muinaiskohteena. Rekisteriin merkityistä 11 Linnamäestä seitsemän (7/34) on tulkittu kohtuullisella varmuudella olleen muinaislinnan paikkana jossain vaiheessa historiaa ja sama määrä (7/34) jää epäselviksi tapauksiksi. Kaikista Linnamäistä 27 tapauksessa ei tutkimustilanteesta ole tietoja Kulttuuriympäristön palveluikkunassa. Jos luovutetun Karjalan 23 Linnamäki-nimistä kohoumaa otetaan huomioon, niin näin nimettyjä kohoumia on kaikkiaan 56, hieman enemmän kuin Linnavuoria. Linnamäki-nimiset kohoumat ovat pääsääntöisesti muusta maastosta erottuvia ja topografialtaan ne muistuttavat toisiaan.

Karjalasta tunnetaan Sortavalan ympäristöstä useampia todennäköisiä muinaislinnan paikkoja. Selvä Linnamäki-nimisten kohoumien rykelmä sijoittuu kuitenkin Kurkijoen ja Hiitolan ympäristöön, jossa ne sijaitsevat usein niemillä vesireittien varrella (kuva 4). Linnamäkien lisäksi Kurkijoen ympäristössä sijaitsee myös kolme alun perin Hjalmar Appelgrenin listaamaa muinaislinnaa; Hämeenlahden Linnakallio, Kuuppalan Jäämäki ja Riuhtun Suurimäki.

Laatokan pohjoisrannalla Linnamäkiä sijaitsee kahdessa hajanaisessa pitkien etäisyyksien rivistössä. Eteläisempi harva rivistö mukailee Laatokan pohjoisrantaan ja pohjoisempi neljän Linnamäen ketju lähtee Rytystä ja päättyy Roikonkosken Lounaispuolelle. Tämän ketjun Linnamäkien etäisyydet ovat 12–19 kilometrin välillä. Mielenkiintoisena yksityiskohtana yksi Hämeenlinnan seudun harvoja Linnamäkiä sijaitsee kolmen kilometrin päässä Ryttylä-nimisestä kylästä, mikä voi liittyä edellä mainittuun Ryttyyn.

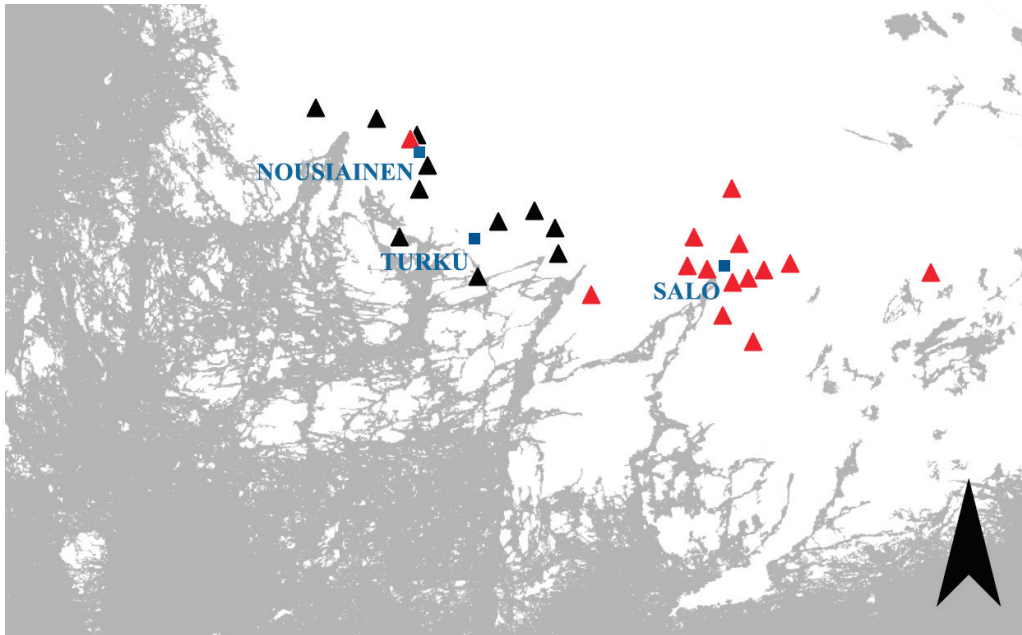
Sortavalan ja Kurkijoen seutujen ulkopuolella sijaitsee kaksi kolmen Linnamäen keskittymää; toinen Kivennavan seudulla eteläisellä Karjalan kannaksella ja toinen Vuoksen pohjoispäässä Enson (nyk. Svetogorsk) seudulla. Enson Linnamäkien etäisyydet toisistaan ovat 7 ja 10 kilometriä ja Kivennavan

14 ja 20 kilometriä. Saulo Kepsu (2018: 25) pitää paikannimitutkimuksen pohjalta Kivennavan lähistöllä, erityisesti Punnusjärven ja sen eteläpuolisilla mailla, useita kylännimiä esikristillisinä ja rautakautisina. Vanhimmat niistä ovat mahdollisesti peräisin 1000-luvulta. Sama pätee Enson seudulle, josta Kepsu (2018: 26) on löytänyt myös useita esikristillisiä kylännimiä. Hän arvioi, että alueen asutus on ollut tiheää ja monet alueen kylännimet ovat syntyneet rautakauden lopulla vuoden 1000 jälkeen.

Linnavuori- ja Linnamäki-nimiset kohoumat, sekä niiden muunnellut Turun ja Salon seudulla

Linnavuori- ja Linnamäki-nimisten kohoumien maantieteellinen jakautuminen on mielenkiintoinen erityisesti Turun ja Salon seudulla (kuva 5). Turun ympäristön Linnavuori-nimisten kohoumien voidaan nähdä muodostavan kaksi kaarta. Läntisessä kaareksa on kuusi Linnavuorta ketjussa ja itäisessä viisi. Kolme näistä 11 Linnavuoresta on tutkimusten perusteella pidetty todennäköisinä muinaislinnan paikkoina. Linnavuorien etäisyydet toisistaan vaihtelevat 4,5 ja 11,5 kilometrin välillä. Vertailun vuoksi mainittakoon, että merkittävältä Rapolan muinaislinnalta suhteellisen selkeästi näkyvälle Tenholan linnavuorelle etäisyys on noin 17 kilometriä. Varsinais-Suomessa on paljon topografialtaan Linnavuori- ja myös Linnamäki-nimisten kohoumien kaltaisia paikkoja, joten on epätodennäköistä, että nimitykset juontuisivat vain niiden topografisista ominaisuuksista.

Varsinais-Suomen Linnamäki-nimiset kohoumat sijaitsevat puolestaan muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta Salon seudulla, Halikonlahden pohjukan läheisyydessä. Ne sijaitsevat Linnavuoriin nähden valtaosin omalla alueellaan, pääasiassa 3–6 kilometrin päässä toisistaan. Osan niistä voidaan nähdä muodostavan länsi-itä-suuntaisen ketjun, joista yksi on tunnettu muinaislinna, Rikalan Linnamäki. Salon seudun 11 Linnamäestä neljää voidaan pitää Kulttuuriympäristön palveluikkunan tietojen perusteella todennäköisenä muinaislinnan paikkana ja viittä

Kuva 5. Turun ja Salon seudun Linnavuori-nimiset kohoumat mustalla ja Linnämäki-nimiset kohoumat punaisella.

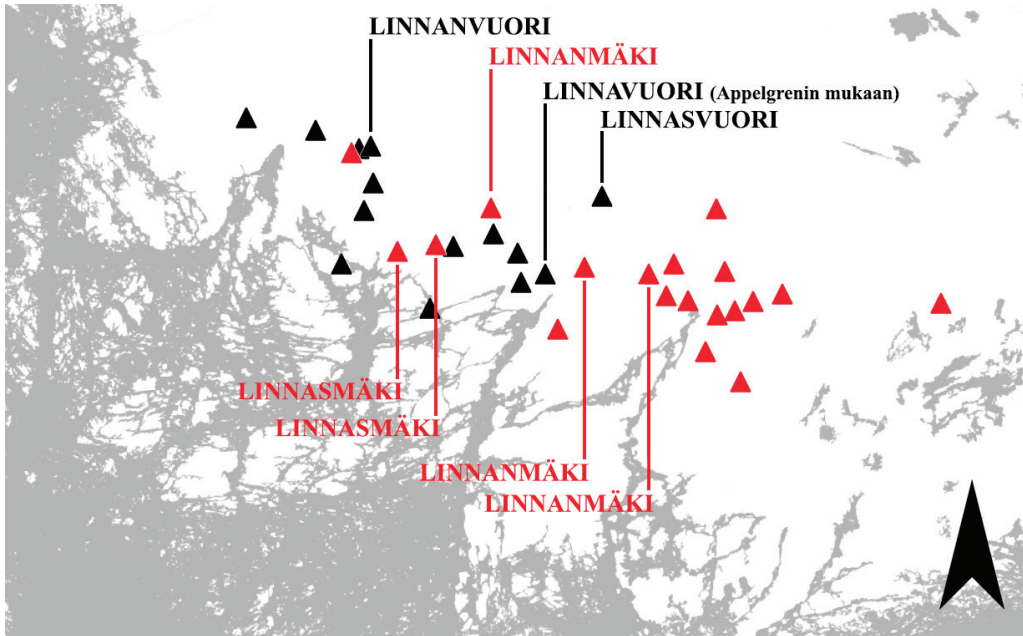
epäselvinä kohteina. Karjaskylässä ja Pohjan-
kylässä sijaitsevaa kahta Linnämäkeä ei ole
puolestaan rekisteröity Kulttuuriympäristön
palveluikkunaan. (Kulttuuriympäristön pal-
veluikkuna 20.11.2018)

Kolme yksittäistä Linnämäkeä sijaitsee
Nousiaisissa, Sauvossa Lautkankareessa ja
Häärjärvellä Sammatin pohjoispuolella. Nou-
siaisten Linnämäeellä Hjalmar Appelgren tul-
kitsi vuonna 1885 olleen varustusten jäänteitä,
Sauvon Lautkankareen Linnamäen vähäisen
kivirivin on tulkittu myös kertovan mahdol-
lisesti muinaislinnan paikasta. Haarfjärven
Linnamäen muinaislinnatulkinta puolestaan
perustuu lähinnä paikan nimeen (Kulttuuri-
ympäristön palveluikkuna 21.10.2018.) Kai-
ken kaikkiaan on kuitenkin huomioitava, että
Linnavuori- ja Linnämäki-nimiset kohoumat
ovat rajautuneet Turun ja Salon seudulla pel-
kästään tälle suhteellisen rajalliselle alueelle
rannikon läheisyydessä.

Kun alueen karttaan lisätään Linnavuori-
ja Linnämäki-toponymien alueella ilme-
nevät muunnemat, kuva alueellisista nimeä-
misperusteista ei muutu merkittävästi (kuva
6). Kaikki niistä sijaitsevat myös luode-kaak-

ko-suuntaisella kaistaleella rajatulla alueella
pitkin rannikkoa. Kuitenkin mäki-loppuiset
muunnemat leviävät lännemmäksi ja kolme
niistä sijoittuu Turun alueelle. Salon seudun
Linnamäkien ketju täydentyy puolestaan yh-
dellä Linnämäki-nimisellä kohoumalla.

Alueelta löytyy vain kaksi Linnavuori-
toponyymien muunnelmia: Suomen ainoa
Linnasvuori-niminen paikka Liedossa, sekä
todennäköisenä muinaislinnan paikkana pi-
detty Linnanvuori Koljolan kylässä Nousiai-
sissa, josta vuoden 2003 inventoinneissa ha-
vaittiin kaksi kivivallia ja sen laella oli lähde.
Linnasvuori-niminen kohouma puolestaan
sijaitsee koillisessa, muista Linnavuorista
suhteellisen etäällä, mutta noin 1,7 km pääs-
sä todennäköisenä muinaislinnana pidetystä
Repolan Linnavuoresta. Karttaan on myös
lisätty Paimion lounaispuolella sijaitsevalla
Kettuvuorella oleva Viksberg, joka mainitaan
Hjalmar Appelgrenin inventointikertomuk-
sessa vuodelta 1885 Linnavuoreksi (nro. 101).
Millään kartalla, vanhalla tai uudella, nimi
Linnavuori ei tiettävästi kuitenkaan esiinny
(Janne Rantasen kommentti 2.8.2017).

Kuva 6. Turun ja Salon seudun Linnavuori- (musta) ja Linnamäki (punainen)-nimiset kohoumat, sekä näiden muunnelmat (nimetyt).

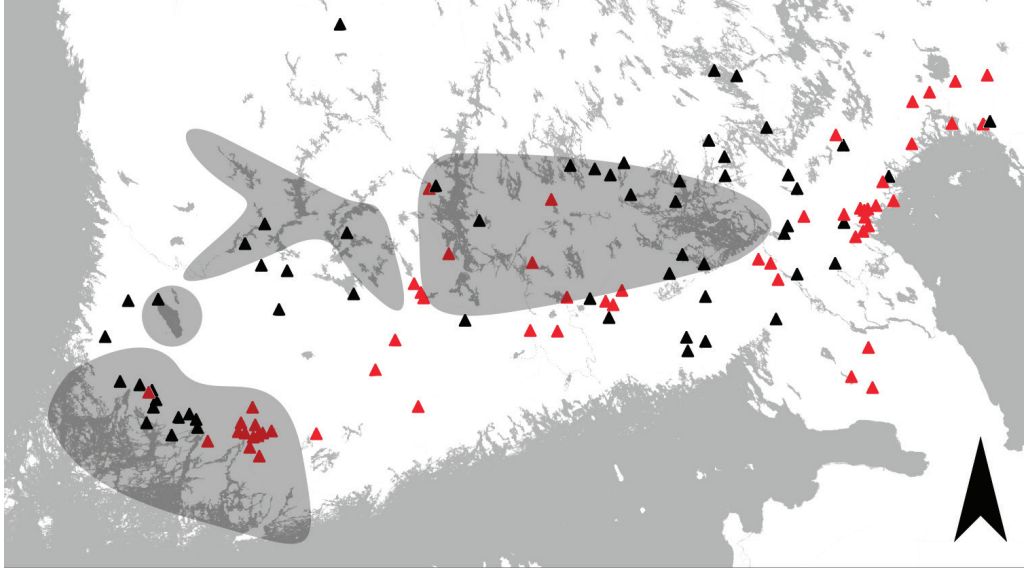
Linnamäki-toponyymien muunnelmien osalta kuva muuttuu enemmän. Alueelta niitä löytyy kaikkiaan viisi, joista kolme on Linnanmäkiä ja kaksi Linnasmäkeä. Linnasmäkiä ei löydy näiden kahden kohouman lisäksi muualta Suomesta tai luovutetusta Karjalasta. Linnanmäki-nimisiä kohoumia löytyy puolestaan 35 kappaletta Suomesta ja neljä luovutetun Karjalan puolelta. Linnasmäet sijaitsevat Turun kaupunkialueella, Linnanmäkien ollessa Liedon ja Salon välissä. Linnanmäki Piintilässä, Salossa jatkaa kuuden Linnanmäkinimisen kohouman ketjua Länteen, noin 3 kilometrin päässä Paimion keskustassa sijaitsevan Linnanmäen ollessa etäämmällä muista. Piintilän Linnanmäki on Appelgrenin vuonna 1885 luetteloinut, mutta sieltä ei ole löytynyt jälkiä muinaisesta käytöstä. Lähempänä Paimiota sijaitsevaa Linnanmäkeä ei ole merkitty Kulttuuriympäristön palveluikkunaan, joten siltä ei ole havaittu menneisyyden jälkiä tai sitä ei ole tutkittu. Kolmannella, Liedon Kaskalassa sijaitsevalla Linnanmäellä, on havaittu puolestaan kivivallin jäänteitä. Alueen kahdesta Linnasmäestä toinen on tulkittu

varmuudella muinaislinnan paikaksi. (Kulttuuriympäristön palveluikkuna 15.11.2018.)

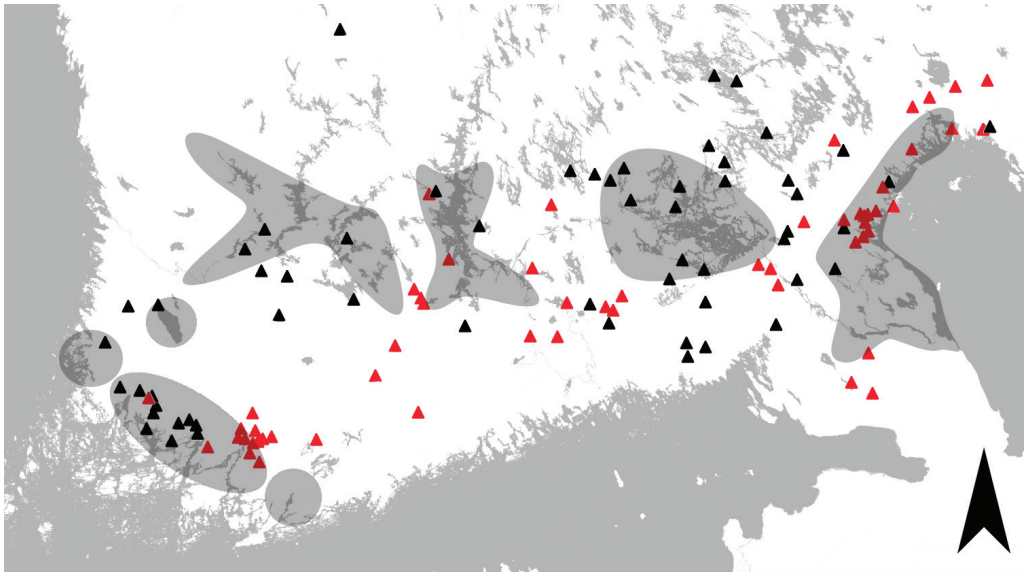
Pohdintaa nimeämisaikojesta

Paikannimet leviävät laajalle vain, jos nimeämistarve on jatkuva (Kiviniemi 1990: 215). Linnavuori- ja Linnamäki-nimisten kohoumien levinneisyys laajalle alueelle eteläiseen Suomeen ja luovutettuun Karjalaan viittaa pitkäkestoiseen ja jatkuvaan nimeämistarpeeseen, jossain tai useammassa vaiheessa historiaa. Varsinaisia muinaislinnoja tunnetaan määrällisesti eniten kiinteän rautakautisen asutuksen läheisyydestä. Niitä tunnetaan kuitenkin myös kauempaa tunnetuista asuinpaikoista (Haggrén et al. 2015: 360.) Sama havainto pätee myös Linnavuori- ja Linnamäki-nimisiin kohoumiin. Ne sijaitsevat pääasiallisesti niiden alueiden läheisyydessä, joilla tiedetään olleen kiinteää rautakautista asutusta.

Linnavuori-nimisten kohoumien voi nähdä pääpiirteissään noudattelevan Sami Ranisen ja Anna Wessmanin Muinaisuutem-

Kuva 7. Etelä-Suomen keskirautakautiset (375/400–800/825) asuinalueet mukaillen Ranista ja Wessmania (Haggrén et al. 2015: 286), sekä Linnavuori- (musta), että Linnamäki (punainen)-nimiset kohoumat.

Kuva 8. Eteläisen Manner-Suomen myöhäisrautakautiset (800/825–1200/1300) asuinalueet mukaillen Ranista ja Wessmania (Haggrén et al. 2015: 354).

me jäljissä (Haggrén et al. 2015: 286) esittämää keskirautakauden kalmistollisten asuinalueiden jakautumista (kuva 7). Linnavuoria, kuten ei myöskään Linnamäkiä ole Uudenmaan rannikolla, joka oli ainakin roomalais-

ajalla (500–1 eaa.) nykytiedon valossa niin sanotusti ”löytötyhjiö”, vaikka esiroomalaiselta ajalta alueelta tunnetaan merkittäviä kohteita (Haggrén et al. 2015: 238).

Linnavuori- ja Linnamäki-nimisiä kohoumia ei ole lainkaan Pohjanmaan rannikolla, josta tunnetaan keskirautakautisia (375/400–800/825) asuinalueita (Haggrén et al. 2015: 286). Alueella on ylipäätään vain yksi Linnamäki-niminen paikka kauempana rannikolta, joka on talo Evijärvellä, Etelä-Pohjanmaalla. Myös Vakka-Suomen alueelta on tehty runsaasti löytöjä 600–700-luvuilta (Haggrén et al. 2015: 264). Linnavuoria alueelta tunnetaan kuitenkin vain yksi ja Linnamäkiä ei lainkaan. Pohdittavaksi jää, voiko tämä nimien puuttuminen kertoa eroista alueiden rautakautisissa kulttuureissa.

Karjalan osalta myöhäisrautakauden asutustilanne vastaa alueen Linnamäkien sijaintia toisin kuin varhaisemmin keskirautakaudella (kuva 8). Tämä houkuttelee ajattelemaan Turun ja Salon seudun nimeämisperusteen näille kohoumille olevan vanhempaa. Tällöin Karjalaan mahdollisesti Länsi-Suomesta tulleen uudisasutuksen myötä alueen kohoumia olisi nimetty väestön lähtöalueiden nimistön perusteella myöhemmin myöhäisrautakaudella. Saulo Kepsu (2018: 26) on arvioinut asutuksen alkaneen esimerkiksi mahdollisista linnavuoristaan tunnetussa Antreassa ja Jääskessä noin vuoden 1000 jälkeen. Kurkijoki ei valitettavasti kuulunut hänen tutkimuksensa piiriin.

Ottaen huomioon edellä mainitut seikat, sekä Mikko Heikkilän (2017) analyysin linna-sanana iästä ja sen palautumisesta varmasti ainakin rautakauten asti, voimme etsiä nimeämisakankohtaa rautakauden (500 eaa.–1200/1300 jaa.) asutustilanteen pohjalta.

Linnavuorien nimeämisajankohta

Linnavuorien jakautuminen Lounais-Suomeen ja toisaalta Tampereen länsipuolelle myötäilevät kansainvaellusajan (375/400–550/600) asuinalueita. Lounaisrannikon ja lounaisen sisämaan järviolueen väliltä ei tunneta juurikaan merkkejä kiinteästä rautakautisesta asutuksesta. Sama huomio koskee niin ikään Linnavuori-nimisiä kohoumia. Lounaisrannikon Linnavuori-nimisten kohoumien sijainnit noudattelevat alueen vanhemman ja nuoremman roomalaisajan (0/50–375/400)

niin sanottua ”germaanivyöhykettä”, jolle oli muuttanut mahdollisesti Itä-Skandinaviasta miesvaltaista väestöä. Vaihtoehtoisesti on ehdotettu muuttajien tulleen ns. Wielbarkin kulttuurin piiristä. Tätä vyöhykettä reunustivat niin pohjoisessa kuin etelässäkin asutus, jonka kulttuurilliset suhteet näyttävät olleen puolestaan Itä-Baltian tarhakalmistoalueelle. Aurajokilaakson on nähty muodostaneen kulttuuri- ja valtapoliittisen rajan kaakkoista Varsinais-Suomea vastaan. (Haggrén et al. 2015: 237, 238, 245, 257.) Linnavuori- ja Linnamäki-nimisten kohoumien jakolinja menee Aurajokilaakson sijaan hieman idempänä Paimionjoen tasalla ja tutkittavaksi jää, voivatko Lounais-Suomen Linnavuori- ja Linnamäki-nimiset kohoumat edustaa roomalaisajan kulttuurien jakolinjaa. Se ei kuitenkaan selitä mahdollista kielikysymystä eikä sitä, minkä takia Varsinais-Suomen pohjoispuolelta ei löydy lainkaan Linnamäki-nimisiä kohoumia.

Merovingiajalla (550/600–800/825) Tampereen länsipuoleiselle alueelle Kokemäenjoen läntisten latvajärvien ympäristöön syntyi uusia kalmistoja Sastamalan ja Nokian alueille (Haggrén et al. 2015: 265). Tältä alueelta tunnetaan kaksi Linnavuori-nimistä kohoumaa, todennäköisinä muinaislinnoina pidetyt Pentin ja Siuron Linnavuoret. Merovingiajalla kalmistokulttuuri alkoi leviää myös idemmäs Järvi-Suomen alueelle. Kyseisen ajanjakson alkuun ajoitettuja kalmistoja, joista osa on melko rikkaitakin, on löydetty Päijät-Hämeen alueelta, esimerkiksi Hollolasta, Heinolasta ja Sysmästä. (Haggrén et al. 2015: 265). Hollolasta ja Sysmästä tunnetaan myös Linnavuori-nimiset kohoumat.

Tämän jälkeen kalmistoja alkaa ilmaantua vielä idempänä Etelä-Savossa Mikkelin alueella. Mikkelin alueelta on löydetty todisteita peltoviljelystä 600–700-luvuilta. Huomiota on, että Mikkelin seudulla sijaitsee ainoastaan Linnavuori-nimisiä kohoumia. Kuitenkin viimeistään vuoden 800 paikkeilla kalmistokulttuuri levisi tästä vielä idemmäs Karjalankannakselle Sakkolan alueelle. Ei ole kuitenkaan tiedossa, missä määrin kalmistokulttuurin leviämässä itään oli kyse länsisuomalaisesta uudisasutuksesta ja kuinka paljon kyse oli varhaismetallikaudelta peräi-

sin olleen alkuperäisväestön uusien tapojen omaksumisesta. Kalmistokulttuuri levisi Päijänteestä itään ainoastaan paikoitellen. Poikkeuksen muodostavat kuitenkin Mikkelin, Taipalsaaren ja Lappeenrannan seudut. Näille alueille muodostui kalmistollisia asutuskeskittyymiä. Mikkelin asutus alkoi kehittyä jo merovingiajalla ja Taipasaari-Lappeenrannan alueella viimeistään viikinkiajan lopulla. (Haggrén et al. 2015: 265, 304.)

Edellä kuvatun asutuksen leviämisen pohjalta on mahdollista, että Linnavuori-nimisiä kohoumia nimettiin kalmistokulttuurin leviämisen yhteydessä. Tapa olisi levinnyt ensin merovingiajan alussa Varsinais-Suomesta Tampereen seudulle ja sieltä Mikkelin alueelle 600–700-luvuilla ja sieltä yhä Taipalsaaren ja Lappeenrannan seuduille. Poikkeuksena tähän hypoteesiin on kuitenkin se, että kalmistokulttuuri levisi myös Karjalaan Sakkolan alueelle, mutta tältä alueelta ei kuitenkaan tunneta Linnavuori-nimisiä kohoumia, kuten ei myöskään Linnamäki-nimisiä kohoumia.

Linnamäkien nimeämisajankohta

Kuten todettua, Suomen ja luovutetun Karjalan Linnamäki-nimiset kohoumat ovat sijoittuneet selvimmin Salon ja Kurkijoen ympäristöön. Salon seutu on vanhaa asutusaluetta. Merovingiajalla (550/600–800/825) alue ei enää korostu löytöaineistonsa perusteella yhtä selvästi kuin aiemmin, mutta alue kuitenkin pysyi asuttuna. (Haggrén et al. 2015: 264.) Näiden kahden keskittymän lisäksi rautakaudella asutettuna olleella Lammin alueella on kolmen Linnamäki-nimisen kohouman ketju, niiden etäisyyksien ollessa toisiinsa 6,5 ja 3,5 kilometriä. Kouvolan seudulta sen sijaan tunnetaan rautakauden löytöjä vähemmän, vaikka alueella sijaitsee kuusi Linnamäki-nimistä kohoumaa laajalla alueella. Kouvolan Immasen vanhan kyläpaikan vieressä Immasenjärven rannalla sijaitsee Linnamäki-niminen kohouma ja kaksi muuta ovat 4,8 ja 10 kilometrin päässä siitä. Varhaisin tieto kylästä on kuitenkin kirjallinen lähde 1560-luvulta.

Linnamäkiä ei löydy Saloa ja yhtä Nousiaisissa sijaitsevaa Linnamäkeä lukuun ottamatta Ranisen ja Wessmanin (Haggrén et al.

2015: 286) laatiman keskirautakauden asutuskuvan asuinalueilla juuri lainkaan (kuva 7). Kuva kuitenkin muuttuu, kun tarkasteluun otetaan mukaan heidän (Haggrén et al. 2015: 354) esittämänsä käsitys myöhäisrautakauden asutuksesta, jolloin asutus on laajentunut myös Kurkijoelle (kuva 8). Nimeämismallien syntyyn vaikuttaa keskeisesti nimeämistarve, joka voi syntyä asutuksen levittäytyessä alueelle, jossa on entuudestaan nimeämättömiä paikkoja (Ainiala et al. 2008: 74). Kiviniemen (1990: 38) mukaan paikannimet edellyttävät myös yhteisöä, joka jakaa saman taustatiedon maailmasta. Laatokan luoteisreunalle asutus alkoi keskittyä viikinkiajan alusta lähtien eli noin vuonna 800 jaa. Tämä asutus oli osittain länsisuomalaista uudisasutusta, vaikka asutuksella oli myös keskirautakaudelle juontuvia juuria. (Uino 2003.) Linnamäki-nimisten kohoumien levinneisyyttä tarkasteltaessa on mahdollista, että Kurkijoen Linnamäkien nimeäminen on voinut tapahtua Salon seudulta peräisin olleen rautakautisen uudisasutusaallon yhteydessä. Tällä samalla väestöllä olisi myös ollut läheinen kielellinen yhteys Viroom. Linnamäet tunnetaan Virossa nimellä *Linnamägi* (Tõnison 2008: 25) ja suuri osa Viron tunnetuista muinaislinnoista sijaitsee *Linnamägi*-nimisillä paikoilla.

Eniten ristiretkiajan löytöjä on tehty Karjalassa keskittymistä, jotka sijaitsevat Suvantojärven ympärillä (Sakkola, Metsäpirtti) sekä Vuoksen alajuoksulla (Räisälä, Kaukola, Käkisalmi). Huonommin tunnettuja keskittymiä ovat olleet Laatokan luoteisrannikko (Hiitola, Kurkijoki, ehkä myös Lumivaara ja Jaakkima) ja pohjoisemmalla rannikolla Sortavala. Näiden lisäksi ristiretkiajan asutuskeskittymä tunnetaan myös koillisrannikolla Salmassa. Asutus oli keskittynyt helposti viljeltävien keveiden savimaiden luokse Vuoksen vesistön sekä Laatokan lahtien ja salmien ympärille. Asutusalueet ulottuivat myös esimerkiksi Sortavalan saaristoon ja Valamoon. (Haggrén et al. 2015: 352.) Linnamäki- tai Linnavuori-nimisiä kohoumia ei kuitenkaan sijaitse lainkaan Sakkolan ja Metsäpirtin lähistöllä eikä myöskään Vuoksen alajuoksulla Käkisalmen ympäristössä. Myöskään Salmin ympäristössä ei ole Linnamäki- tai Linnavuori-nimisiä ko-

houmia. Sen sijaan huonommin ristiretkiajan asuinpaikoistaan tunnettujen Hiitolan ja Kurkijoen ympärillä, sekä Lumivaaran ja Sortavalan lähistöllä tunnetaan useita Linnamäkiä, mutta myös muutama Linnavuori.

Johtopäätökset

Suomen ja luovutetun Karjalan Linnavuori- ja Linnamäki-nimisten kohoumien maantieteellisen sijainnin, muinaislinnayhteyden, sekä linna-sanana merkityksen pohjalta voidaan tehdä seuraavia johtopäätöksiä ja oletuksia:

Linnavuoret

- Linnavuori-nimi kohoumalla korreloi muinaislinnan paikan kanssa. Joka kolmas (32 %) Suomen Linnavuori-niminen kohouma on tulkittu muinaislinnan paikaksi.
- Linnavuori-nimisillä kohoumilla on yhteys kalmistolliseen hautaustapaan. Linnavuori-nimisiä kohoumia nimettiin mahdollisesti kalmistokulttuurin piirissä. Voidaan ehdottaa, että Linnavuo-ri- nimen olisi nimetty kalmistokulttuurin levitessä ensin Varsinais-Suomesta Tampereen seudulle ja sieltä Mikkelin alueelle myöhemmin merovingiaikana 600–700-luvuilla ja sieltä yhä Taipalsaaren ja Lappeenrannan seuduille.
- Tietyillä alueilla, kuten Turun seudulla, Linnavuori-nimiset kohoumat ovat tarkoituksellisesti lähellä toisia vastaavasti nimettyjä paikkoja.

Linnamäet

- Linnamäki-nimi kohoumalla korreloi muinaislinnan paikan kanssa, vaikkakaan ei niin vahvasti kuin Linnavuori-nimi. Joka viides (21 %) Suomen Linnamäki-niminen kohouma on tulkittu muinaislinnan paikaksi.
- Linnamäki on ollut nimeämisperuste Salon seudulla mahdollisesti viimeistään keskiautakaudella asuneelle väestölle. Se on ollut myös nimeämisperuste Kurkijoen seudulla asuneelle väestölle viimeistään

myöhäisrautakaudella, mahdollisesti noin 800-luvulta alkaen, jolloin Laatokan luoteisrannikon asutus alkoi tihentyä. On mahdollista, että Kurkijoen ja laajemmin Laatokan luoteisrannikon asutus on peräisin Salon seudulta ja tällä samalla väestöllä olisi ollut myös kielellinen ja kulttuurillinen yhteys Viroon.

- Tietyillä alueilla, kuten Salon ja Kurkijoen lähistöllä, Linnamäki-nimiset kohoumat ovat tarkoituksellisesti lähellä toisia vastaavasti nimettyjä paikkoja.

Lopuksi

On pidettävä mahdollisena, että suurella osalla Linnavuori- ja Linnamäki-nimisistä kohoumista olisi joskus historiassa ollut yhteisön turvallisuuteen liittyvä tarkoitus. Korkeat suojaiset paikat ovat olleet muinaisille yhteisöille keskeisiä paikkoja. Tästä kertovat kivikautiset löydöt sekä erityisesti linna-sanana kehityskulku, niin itämerensuomalaisissa kuin germaanisissa kielissä. Linna-sanalla on mahdollisesti määritelty myös muita linna- maisia suojapaikkoja, esimerkiksi luolien tai paikan vaikeapääsyyden johdosta.

Linnavuori- ja Linnamäki-nimisiä kohoumia on tuskin nimetty pelkästään niiden topografisten ominaisuuksien vuoksi. Linnavuori- ja Linnamäki-nimisten kohoumien ketjuuntuminen esimerkiksi Turun, Salon ja Kurkijoen seudulla on todennäköisesti tarkoituksellista. Alueilla, joilla ne sijaitsevat, on topografialtaan paljon vastaavanlaisia kohoumia, mutta vain tietyt kohoumat on nimetty näin, usein vielä teoreettisen näköetäisyyden päässä toisistaan. Todennäköisyys nähtävän ketjuuntumisen ja ryppäiden toistumiseen sattumalta useita kertoja läpi maan on pieni. Huomioon ottaen Linnavuo-rien ja Linnamä-kien sijainnit toisiin samoin nimettyihin kohoumiin nähden, on niillä voinut olla myös viestinnällistä merkitystä.

Merkkituliketjut ovat olleet yleinen viestintämenetelmä historian saatossa ja myös muinaislintojen käyttötarkoitusta on pohdittu tästä näkökulmasta. Snorri Sturlusonin kirjoittamassa varhaiskeskiaikaisessa

Olavi Pyhän saagassa Suomen rannikko kutsuttiin nimellä *balagaardssida* – roviot-rannikko, mikä olisi johtunut suomalaisten käyttämistä vartiotulista rannikolla (Jokipii 2002: 78–79). Kalevalassa vainovalkeat mainitaan mm. kahdennessakymmenessä runossa: *Tuop’ on äiti Lemminkäisen, aivan aamulla varahin, läksi vettä lähteheltä; näkevi savun sakean, pohjoisilla maailmoilla. Sanan virkkoi, noin nimesi: «Nuo onpi soan savuja, varsin vainovalkeita!»*. Ruotsissa on havaittu rautakautisten merkkitulipaikkojen sijainneen noin 8 kilometrin päässä toisistaan. Tämän kaltaisessa ketjussa tuli voitiin sytyttää joka 30 minuutti ja järjestelmän viestinopeus vaihteli eri aikakausina noin 15 kilometristä tunnissa nuorempien järjestelmien 35 kilometriin tunnissa. Merkkitulien ohella näissä varoitusjärjestelmissä käytettiin hyväksi myös vahtitorneja. Varhaiset ruotsalaiset merkkitulijärjestelmät on ajoitettu 700-luvulle ja ne oli tarkoitettu varoittamaan sisämaan asukkaita Itämeren suunnalta tulevasta vaarasta. (Kjelsson 1994: 60.) Suomessa sotilastarkoituksessa käytetty merkkitulijärjestelmä oli käytössä vielä 1800-luvun alussa Kymijoen varrella, joka toimi tuolloin Venäjän keisarikunnan vastaisena rajana. Ketju käsitti yhteensä 45 näköyhteyden etäisyydellä toisistaan ollutta kohoumaa. Signaali välitettiin ketjua pitkin tarvittaessa päivisin savulla ja öisin tulilla. (toim. Harju 2012: 40–41). Hämeen muinaislinnojen on nähty muodostavan myös merkkituliketjun. Teoriaa testattiin vuonna 1934, mutta hyvistä näkyvyysolosuhteista huolimatta tulia ei voinut nähdä koko ketjun mitalta. Sittemmin Jouko Voionmaa lisäsi 1900-luvun puolivälissä paikannimien perusteella uusia mahdollisia merkkitulien paikkoja, jolloin merkkituliketju kattoi koko Eteläisen Hämeen (Taavitsainen 1990: 156). Linnavuori- ja Linnämäki- nimisten kohoumien maantieteellinen sijainti usein toistensa suhteellisessa läheisyydessä antaa syytä tutkia myös niiden merkkitulitarkoitusta.

Turvallisuus on ihmisyhteisöjen tärkeimpiä tarpeita kautta historian ja, kuten aiemmin esitetty Henrikin Liivinmaan kronikka kuvaa, ovat muinaislinnat näytelleet keskeistä osaa yhteisöjen elämässä Itämeren alueella.

Nimeämisperusteet ovat kuitenkin voineet muuttua ajan saatossa. Aluksi Linnavuorella ja Linnamäellä on voitu tarkoittaa muinaislinnan paikkaa erityisesti ryöstöretkien uhkaamalla rannikkoalueilla, mutta termi on voinut ajan saatossa laimentua tarkoittamaan myös muita jyrkkärinteisiä tai linnamaisia kohoumia. Suuri osa näin nimetyistä kohoumista on kuitenkin ollut muinaislinnan paikkoina jossain vaiheessa historiaa. Jos Linnavuori ja Linnämäki-nimisiä kohoumia on nimetty rautakaudella, niin ne saattavat johdattaa tutkijoita myös ennalta tuntemattomien asuinpaikkojen luo.

Bibliografia

Painamattomat lähteet

Heikkilä, M. 2017. Tampereen yliopiston kielen- ja historian tutkija filosofian tohtori Mikko Heikkilän henkilökohtainen tiedonanto 17.3.2017 *linna*-sanana alkuperästä.

Verkkolähteet

Karjalan Kartat. Maanmittauslaitos. <www.karjalankartat.fi> (Luettu 21.11.2018).
Kulttuuriympäristön palveluikkuna. Museovierasto. <www.kyppi.fi> (Luettu 28.10.2018).
Paikkatietoikkuna. Maanmittauslaitos. <www.paikkatietoikkuna.fi> (Luettu 25.10.2018).

Kirjallisuus

Ainiala, T., Saarelma, M. & Sjöblom, P. 2008. *Nimistötutkimuksen perusteet*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
 Haggrén, G., Halinen, P., Lavento, M., Raninen, S. & Wessman, A. 2015. *Muinaisuutemme jäljet – Suomen varhaishistoria kivikaudelta keskiajalle*. Helsinki: Gaudeamus.
 Harju, E.-S. 2012. *Kuninkaan kartasto Etelä-Suomesta 1776–1805*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
 Jokipii, M. 2002. Ledung-laitos – ristiretkien tekoväline. *Suomen Museo* 2002.
 Kahlos, M. & Sarasti-Wilenius, R. 2003 (suom.). *Henrikin Liivinmaan kronikka*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

- Kepsu, S. 2018. *Kannaksen kylät*. Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 54. Helsinki.
- Kiviniemi, E. 1990. *Perustietoa paikannimistä*. Suomalaisen kirjallisuuden seuran toimituksia 516. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Kjelsson, L. 1994. *On beacons, especially those in Östergötland and on Södertörn*. Meddelande 54. Stockholm: Armémuseum.
- Korpela, J. 2009. Nimet ja kivet. *Maasta, kivistä ja hengestä – Markus Hiekkänen festschrift*. Toim. Pellinen, H-M. Turku: Suomen keskiajan arkeologian seura & al.
- Saarnisto, M. (toim.) 2003. *Karjalan synty – Viipurin läänin historia I*. Karjalan kirjapaino.
- Taavitsainen, J-P. 1990. *Ancient Hillforts of Finland. Problems of Analysis, Chronology and Interpretation with Special Reference to the Hillfort of Kuhmoinen*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen aikakausikirja 94. Helsinki.
- Tõnisson, E. 2008. Eesti Muinaislinnad. *Muinaisaja Teadus* 20. Tartu – Tallinn.
- Ruohonen, J. 2016. Raudun Vehmaisten Linnamäki. Tarinoita, tulkintoja ja tutkimushistoriaa. *Muinaistutkija* 1/2016: 2–13.
- Siitonen, S. 1983 (toim.): *Ruokolahti: kotiseutulukemisto: historiaa, kuvauksia, tapahtumia ja tarinoita*. 2, 109. Ruokolahti-seura.
- Uino, P. 1997. *Muinais-Karjala. Arkeologisia tutkimuksia*. Suomen muinaismuistoyhdistyksen aikakausikirja 104. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- Uino, P. 2003. Viikinkiaika n. 800–1000 jKr. M. Saarnisto (toim.): *Karjalan synty. Viipurin läänin historia I*: 313–382. Lappeenranta: Karjalan kirjapaino.

YTM Valtteri Vento on arkeologian harrastaja ja Helsingin yliopiston avoimen yliopiston opiskelija, jonka mielenkiinnon kohteena ovat erityisesti muinaislinnat. Sähköposti: valtteri.vento@gmail.com